

harekete kalkışmanın yakışık almaya-
cağını söyleyerek reddetmişti. Alemdar,
ilk iş olarak III. Selim'in tahttan indiril-
mesinde rol oynayan ulemânın ve bazı
zorbaların cezalandırılması ile meşgul
oldu. Rumeli askerinin aldığı tedbirler
yeniçerileri sindirirken şehir de bir süre
huzura kavuştu. Alemdar, 28 Temmuz'-
da yanındaki kuvvetlerle erkenden ha-
reket ederek şehrin önemli yerlerini tut-
tu ve Topkapı Sarayı'na yürüdü. Bu âni
ve erken davranışının sebebi, III. Selim'i
tekrar tahta çıkarma niyetinin duyul-
masıdır. Bâbiâli'yi ele geçirip sadrazam-
dan mührü zorla alan Alemdar, Şeyhü-
lislâm Arapzâde Ârif Efendi vasiytisi-
yla, IV. Mustafa'ya tahttan çekilmesi ve
III. Selim'in tahta çıkarılması yolunda
haber yollamış, kızlar ağasını da III. Se-
lim'in hazırlanması için görevlendirmiş-
ti. Bu gelişmeler karşısında IV. Musta-
fa saray kapılarının kapatılmasını em-
rederek amcası III. Selim ile kardeşi şeh-
zade Mahmud'un öldürülmelerine izin
verdi. Alemdar'ın saray kapılarını zorla-
dığı ve damlara çıkarak içeriye girme-
ye çalıştığı sıralarda III. Selim şehid edil-
miş bulunuyordu. Bu sırada ancak şeh-
zade Mahmud kurtarılabildi ve zorla
tahttan indirilen IV. Mustafa'nın yerine
geçirildi.

İlk anlardaki karışıklık ve telâşın geç-
mesi üzerine önce sadâret kaymakamı,
sonra da özellikle "yâran"ın uyarısı ve
bizzat kendisinin yeni padişaha müraca-
atı ile bilfiil sadrazam tayin edilen Alemdar,
ilk iş olarak III. Selim'in katillerinin
yakalanıp cezalandırılmalarını sağladı;
bu arada Selim'in tahttan indirilmesin-
de önemli rol oynamış olan Köse Müsâ
Paşa ve yine Selim'in icraatının düşman-
larından Tayyar Paşa idam edildi. Alemdar'
ın dört ay süren sadrazamlığı sıra-
sındaki icraatı içinde en önemlisi, Ana-
dolu ve Rumeli'deki âyanları İstanbul'a
davet ederek, tarihlerimize *Sened-i İttifak*
* adıyla geçen bir mukavelenâme
akdetmiş olmasıdır (Ekim 1808). Ayrıca,
Sekkân-ı Cedîd adı altında, Nizâm-ı Ce-
dîd askerinin devamı mahiyetinde ye-
ni bir askerî ocak kurularak idaresi Ni-
zâm-ı Cedîd taraftarlarından Kadı Ab-
durrahman Paşa'ya verildi.

İstanbul'da her şeye hâkim görünen
Alemdar ve "yâran"ının büyük bir gaflet
göstererek her türlü tedbir elden bı-
rakmaları ve yeniçerilerle diğer muha-
liflerden gelebilecek tehditleri küçüm-

semeleri, kendilerini âniden patlayan ve
umulmadık bir şekilde gelişen büyük bir
ayaklanmanın şaşkınlığı içinde bıraktı.
15 Kasım 1808 gecesı başlayan ayaklan-
ma neticesinde Alemdar Bâbiâli'de ba-
sıldı ve konağı kuşatıldı. Kendisine yar-
dına gelineceğini düşünen Alemdar bu-
radaki direnmesini büyük bir cesaret ve
metanetle sürdürdüyse de beklediği yar-
dım vaktinde yetişmeyince, yeniçerilerin
içeriye girmek üzere oldukları bir anda
cephaneliği ateşe vererek yüzlerce ye-
niçeri zorbasiyla birlikte kendisi de öl-
dü (16 Kasım 1808). Alemdar'ın ölümün-
den sonra da süren isyan sırasında "yâ-
ran"dan Refik, Tahsin ve Galib efendi-
ler öldürüldü, hatta bizzat padişah ve
saray da muhasara altına alındı. Elinde
âsilere karşı kullanılabilecek yeterli kuv-
veti bulunmayan saray, şaşkınlık ve te-
reddütlerin kaybolmasından sonra Râ-
miz ve Kadı Abdurrahman paşalar ta-
rafından müdafaaya alındığı için Alemdar'
a yardım gecikmişti. Öldüğünde kırk
üç yaşında bulunan Alemdar cesur ve
hamiyetli, cahil olmakla beraber gayet
zeki ve kavrayışlı, iyi sevkedilebildiğinde
iş görüp devlete faydalı olabilecek bir
şahsiyetti. Bununla birlikte, birkaç ay
içinde yaşadığı İstanbul havası karakte-
ri üzerinde şaşırtıcı bir değişiklik yap-
mış ve kendisini büyük bir gaflete dü-
şürmüştü. Cesedi zorbalar tarafından
Yedikule dışında kör bir kuyuya atılan
Alemdar'ın kemikleri Yeniçeri Ocağı'nın
ilgasından sonra oradan çıkartılarak Ye-
dikule surları civarına gömülmüş, II. Meş-
rutiyet'in ilânından sonra da Zeynep Sul-
tan Camii hazinesine nakledilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli Âyanla-
rından Tirsinikli İsmail, Yılık Oğlu Süleyman
Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa*, İstanbul
1942; a.mlf., "Mustafa Paşa", *İA*, VIII, 720-
727; K. Arapyan, *Rusçuk Âyanı Mustafa Paşa*
(trc. Esat Uras), Ankara 1943; A. F. Miller, *Mustafa Paşa Bajraktar*, Moskva 1947; Georg Oğul-
lukyan'ın *Ruznâmesi 1806-1810 İsyânları*, III. *Selim, IV. Mustafa, II. Mahmud ve Alemdar Mustafa Paşa* (trc. H. D. Andreasyan), İstanbul
1972; Efdaleddin [Tekiner], "Alemdar Musta-
fa Paşa", *TOEM*, II/2 (1327), s. 595-603; II/11
(1327), s. 684-696; II/12 (1327), s. 731-740;
III/13 (1328), s. 796-808; III/14 (1328), s. 841-
856; III/15 (1328), s. 905-923; III/16 (1328), s.
969-976; III/17 (1328), s. 1033-1046; III/18
(1328), s. 1097-1112; IV/19 (1329), s. 1161-
1176; IV/20 (1329), s. 1232-1245; IV/21
(1329), s. 1305-1327; "Yayla İmâmî Risalesi:
Tarih-i Vekâyî-i Selimiyye (nşr. Fahri Ç. De-
rin)", *TED*, sy. 3 (1973), s. 213-272.

KEMAL BEYDİLLİ

ÂLEMĞİR

(bk. EVRENGZİB).

el-ÂLEMĞİRİYYE

(العالمگیریة)

Hanefî mezhebinin görüşlerini toplayan
ve Hindistan dışında daha çok
el-Fetâva'l-Hindiyye adıyla tanınan
Arapça fetva kitabı.

Şah Cihan'ın Hindistan'da elli yıl ka-
dar saltanat süren üçüncü oğlu Sultan
Evrengzib Âlemğir'in (1658-1707) emriyle
telif edilmiştir. Evrengzib adaletini tev-
ziinde etkinliği artırmak için, fıkıh ki-
taplarında dağınık halde bulunan kuv-
vetli görüşlerin kazâ ve fetvaya esas ola-
cak şekilde tasnif edilerek düzenlenme-
sini emretmiş ve bu maksatla bir he-
yet oluşturulmuştur. Eser, Burhânpûrlu
Şeyh Nizâm (ö. 1090/1679) başkanlığın-
da onar kişilik birer ekiple çalışan dört
yardımcısı Şeyh Vecihüddin, Şeyh Celâ-
leddin Muhammed, Kadı Muhammed
Hüseyn ve Molla Hâmid'den meydana
gelen âlimler heyetinin ortak çalışma-
sıyla 1664-1672 yılları arasında kaleme

el-Âlemğiriyye'nin ilk sayfası

(Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 612, vr. 1^a)

alınmıştır. Bu çalışmaya katılanlar arasında Şah Veliyyullah ed-Dihlevî'nin babası Şah Abdürrahim de bulunmaktaydı. Saltanatı sırasında İslâm esaslarını uygulamaya ve sünneti ihyaya çalışan, özel hayatında da müttaki bir zat olan Sultan Evrengzîb'in çalışmalara bizzat nezaret ettiği ve eserin hazırlanması için 200.000 rupilik bir harcama yapıldığı kaydedilmektedir. Eser tamamlandıktan sonra sultanın emriyle devletin resmi makamlarınca uygulamaya konulmuştur.

Hanefî mezhebine dair birçok muteber kaynaktan derlenen *el-Fetâva'l-Âlemğiriyye*'nin tertibinde Hanefîler'in meşhur kitaplarından *el-Hidâye* örnek alınmıştır. Eserin telifinde, fetva için tercih edilen ve kuvvetli rivayetlere (zâhirü'r-rivâye*) dayanan görüşler esas alınmış, zayıf rivayetlere (nevâdir*) dayanan görüşlere ise meselenin cevabı zâhirü'r-rivâyede bulunmadığı veya nevâdir görüşün "fetva işareti"ni taşıdığı hallerde yer verilmiştir. Hükümler alındıkları yerlerdeki asıl metinleriyle ve kaynak zikredilerek verilmiş, zaruret olmadıkça metin değiştirilmemiştir. Alınan metnin değiştirilip değiştirilmediği mukaddimede zikredilen özel işaretlerle belirtilmiştir. Diğer mezheplerin görüşlerine yer verilmeyen eserde tefferuat ve tekrardan kaçınılmış, bazı istisnalar dışında hükümlerin delilleri verilmemiştir. Kaynaklarda bir mesele hakkında iki ayrı hükmün bulunması halinde, her ikisi de tercih ve fetva işareti taşıyorsa veya hiç birisinde delilin kuvvetini gösteren bir işaret yoksa, her iki hüküm de alınmıştır. *el-Âlemğiriyye*'ye "Fetâvâ" adı verilmiş olmasına rağmen eser Osmanlı fetva kitapları tarzında günlük hayattaki problemlerin cevabı mahiyetinde olmayıp genel fikhî hükümleri ihtiva etmektedir.

el-Âlemğiriyye, Hint-Türk devletlerinde fiilen yürürlükte olan İslâm adli ve idarî sistemine esas teşkil etmesi yanında, hemen hemen İslâm dünyasının her tarafında görülen çeşitli hukukî düzenleme ve kanunlaştırma çalışmalarında ve İslâm hukukuyla ilgili diğer araştırmalarda başvuru temel kaynaklardan biri olmuştur.

İngiliz hâkimiyetine girinceye kadar Hindistan'da İslâm hukukunun uygulanmasında en önemli kaynak olan ve bu sebeple İngiliz mahkemelerince de itibar edilen *el-Âlemğiriyye*'nin birçok

kütüphanedeki yazmaları yanında değişik baskıları ve bazı dillere yapılmış tam veya kısmî tercümeleri vardır (Arapça baskıları: Kalkûta 1827-1832; 1243; 1251, I-IV; Ahmedî 1278; Leknev 1292; Kanpûr 1895 [Kalkûta 1827 tabının ikinci yarısı, taş basması]; Bulak 1276, 1278, I-VI [Abdurrahman el-Behrâvî'nin tashihi ile], 1310-1311, I-VI [kenarında *Fetâvâ Kâdî-hân* ve *el-Fetâvâ'l-Bezzâziyye* ile]; Kahire 1282, 1323). *el-Âlemğiriyye*'yi ilk defa Abdullah Rûmî Çelebi Farsça'ya tercüme etmiştir. Bazı müelliflerin belirttiği-göre Âlemğîr'in kızı Zübünisâ tarafından yaptırılan bu tercüme pek itibar görmemiş olmalıdır ki mevcut herhangi bir nüshasına rastlanmamıştır. Eserin daha sonra Muhammed Necmeddin Ali Han (ö. 1814) tarafından yapılan kısmî Farsça tercümesi *Kitâbü'l-Hudûd ve Kitâbü'l-Cinâyât* ise basılmıştır (Kalkûta 1813). Seyyid Emîr Ali Melihâbâdî'nin (ö. 1917) *Fetâvâ-i Hindîyye* adıyla yaptığı Urduca tercüme de matbu olup baş tarafında önemli bilgiler ihtiva eden 300 sayfalık bir mukaddime vardır (I-X. Leknev; Lahor 1964). İngilizce'ye yapılan kısmî tercümeleri de şunlardır: N. B. E. Baillie, *The Moohummudan Law of Sale* (London 1850); a.mlf., *The Land Tax of India* (London 1853); a.mlf., *A Digest of Moohummudan Law* (London 1875, 1887; Lahor 1957); Mahomed Ullah İbn S. Jung, *The Muslim Law of Preemption* (Allahabad University Studies, 1931, VII/1, 1-334). Eser, Mustafa Efe tarafından *Fetâvâyı Hindîyye* adıyla Türkçe'ye de tercüme edilmiştir (I-XVI, Ankara 1984-1988).

BİBLİYOGRAFYA :

el-Fetâvâ'l-Hindîyye, Bulak 1310, I, 3; Brockelmann, GAL, II, 549; Suppl., II, 604; Serkis, *Mu'cem*, I, 497-498; Ahmed Mahmûd Sâdâtî, *Târîhu'l-müslimîn ft. şibhi'l-kârretî'l-Hindîyye ve hadâretühüm*, Kahire 1959, II, 197, 259; J. Schacht, *Indroduction to Islamic Law*, Oxford 1964, s. 294; Zübeyd Ahmed, *el-Âdâbü'l-Ârabiyye ft. şibhi'l-kârretî'l-Hindîyye* (trc. Abdülmaksûd Muhammed Şalkâmî [baskı yeri ve yılı yok]), I, 108-109; Abdülhay el-Hasenî, *eş-Şekâfetü'l-İslâmiyye ft'l-Hind* (nşr. Ebû'l-Hasan Ali en-Nedvî), Dimaşk 1403/1983, s. 107, 110-111; Sâqî Must'ad Khan, *Maâsiri 'Âlamgiri* (trc. Jadunath Sarkar), New Delhi 1986, s. 316; Anwar Ahmad Qadri, "The Fatâwâ-i Âlamgîrî", *JPHS*, XIV/3 (1966), s. 188-199; Ali Himmet Berkî, "Fetâvâyı Âlemğiriyye", *İTA*, I, 277; *Mu.Fİ*, I, 55-56; Hayreddin Karaman, "Âlemğiriyye", *İBA*, I, 169; A. S. Bazmee Ansârî, "al-Fatâwâ al-Âlamğiriyya", *El²* (Fr.), II, 857; a.mlf. — Muhammed İshak, "Fetâvâ 'Âlemğîrî", *UDMİ*, XV, 145-155.

AHMET ÖZEL

ALEMİ

(الملى)

Alemüddin Süleyman'a

(ö. 790/1388)

nisbet edilen

Kudûs'ün eski ailelerinden biri.

Ailenin soy itibarıyla Kuzey Afrikalı meşhur sûfî Abdüsselâm b. Meşîş'e (ö. 625/1228) ulaştığı rivayet edilmektedir. Başka bir rivayette ise bu ailenin Türkmen asıllı olduğu ileri sürülmüştür.

Alemüddin Kudûs'te "nâibü's-saltana" unvanı ile valilik yapmıştı. Mûsâ (ö. 802/1399) ve Ömer (ö. 806/1403) adlı iki oğlu sırasıyla kendisine halef olmuşlar, Kudûs ve Halep'teki vakıflara nâzirü'l-haremeyn olarak nezaret etmişlerdir. Aile mensuplarından bazıları, 1453'e doğru Eşref İnal'ın Memlûk Sultanlığı'nı eline geçirmesine kadar emîr-i hâcib görevini üstlenmiştir.

Alemî ailesinden yukarıda adı geçen devlet adamlarının yanı sıra birçok mutasavvıf ve âlim yetişmiştir. Bunlardan Şeyh Muhammed b. Ömer el-Alemî (ö. 1038/1628) Suriye bölgesinde devrinin en tanınmış mutasavvıflarından biri idi. Oldukça büyük bir nüfuza sahip olan Şeyh Alemî'nin, hristiyanlarca kutsal sayılan Zeytindağı'ndaki Makâm-ı Urûc yakınlarında bir cami inşa etmek istemesi ortaya bazı problemler çıkarmıştı. Şeyh Alemî devrin Osmanlı şeyhülislamı Esad Efendî'nin desteğini sağlayarak tamamladığı camiye (1025/1616), şeyhülislamın hâtrasını yaşatmak düşüncesiyle Esadiyye adını vermiş, vefat ettiğinde de buraya defnedilmiştir. Şeyh Muhammed'in *Tâ'îyye*, *Feyzu Fetûhî'r-rahmân*, *Me'âlimü't-taşdîk fi ma'rifeti duhûlî't-tarîk* adlı eserleri ve bir de divanı vardır.

XVIII. yüzyılda Kudûs'e uğrayan Arap seyyahları Mescid-i Aksâ'da ders veren Alemî ailesine mensup birçok Hanefî kadısının bulunduğu bahsederler. Alemî ailesine mensup tanınmış âlimlerden Nâsirüddin Muhammed b. Hıdır (ö. 948/1541), Şemseddin Muhammed b. Ali er-Rifâî (ö. 1018/1609), Hasan b. Muhammed (ö. 1055/1645), Muhammed et-Tihâmî (ö. 1130/1718'den sonra), Ali b. İsâ (ö. 1315/1897'den sonra), Feyzullah el-Hasenî, Abdüsselâm b. Muhammed (ö. 1323/1905) ve Abdullah b. Muhammed (ö. 1355/1936) özellikle zikredilebilir.